

Lengyelország és Magyarország a szabadságharc idején

A több évszázadra visszanyúló lengyel–magyar kapcsolatok fejlődéstörténetében különösen nagyjelentőségű az 1703–1711-es szabadságharc.

Lengyelország és a magyar felkelés kapcsolatait három szakaszra oszthatjuk. Az első 1701-ben kezdődik, Bercsényi Miklósnak és Rákóczi Ferencnek a lengyel republikába érkezésével, s 1706-ig tart. A második az 1707–1709-es évekre terjed, a harmadik 1710–1711-ig tart, ez már a szabadságharc hanyatlásának korszaka, Rákóczi és társai lengyelországi emigrációjának kezdete. Ez a korszakolás Lengyelország belpolitikai és nemzetközi helyzete alakulásának értékelésére épül.

Az első korszak 1701-től 1706-ig azt az időszakot öleli fel, amelyben a szabadságharcot előkészítették, kirobbantották, amelyben a szécsényi országgyűlés meghozta alapvető politikai döntéseit. Ekkor Rákóczi külpolitikájában uralkodó helyzete volt a franciaországi kapcsolatoknak, ezek közvetítésében viszont éppen Lengyelországnak volt fontos szerepe.

A magyar szabadságharc szervezői ebben az időben alakítottak ki politikai kapcsolatokat Lengyelországgal, meghatározva az együttműködés és segítség kereteit, végrehajtásuk módját. Lengyelországban ekkor II. Ágost uralkodott. A lengyelországi francia követnek, Du Héron márkinak lényeges szerepe volt a lengyel segítség megszervezésében. Nem mindig veszik figyelembe viszont, hogy Du Héron működésének eredményei nemcsak a francia–lengyel kapcsolatok alakulásától függtek (pontosabban XIV. Lajos II. Ágost iránti politikájától), hanem egyre inkább a lengyel republika belső helyzetének alakulásától is. Ami a lengyel–francia kapcsolatokat illeti: miután Franciaországnak az a kísérlete, hogy békét teremtsen II. Ágost és XII. Károly között az éppen folyó északi háborúban, megbukott, majdnem a magyar szabadságharc kirobbanásának pillanatában, 1703 közepén, kölcsönösen a következő akciótervet dolgozták ki: a lengyel király kötelezi magát, hogy nem ad segítséget a császári udvarnak a magyar felkelés elfojtására. Cserébe a francia király megígéri, hogy semmiféle olyan lépést nem tesz, amely gyengítené II. Ágost helyzetét Lengyelországban. Mindkét fél eszerint is járt el az altranstádti békéig: Erős Ágost nemcsak azokat a kötelezettségeket nem vállalta, amelyek a magyar felkelés ellen irányuló bécsi szerződésből (1702) következtek, hanem még támogatta is a felkelést, titkos kapcsolatot tartva Rákóczival. 1706-ig XIV. Lajos nem ismerte el Leszczyński Szaniszlót (akit XII. Károly ajánlására választottak meg Vettin ellenfelei) Lengyelország királyának. Még ennél is fontosabb, hogy a magyaroknak nyújtandó segítség az állam politikájának részét képezte, II. Ágost külpolitikájának fontos tényezője volt.

Ilyen körülmények között Franciaország nagy segítséget adhatott a Lengyelország területén áthaladó magyaroknak, s a lengyel főnemesség is támogathatták őket. Ezeknek a nemességnek a nevét jól ismerjük a magyar és a lengyel történelemből. Nem figyeltek fel viszont történészeink eddig arra, hogy a Rákóczinak nyújtott segítség nem pusztán ezeknek a nagyuraknak Franciaország iránt érzett rokonszenvéből következett.

A magyar szabadságharc kirobbanását megelőző időszakban a lengyel nemesség és főnemesség, valamint II. Ágost viszonyában, Ágost bel- és külpolitikájának kapcsolatában változás következett be. Nem a Franciaország iránti szeretet, hanem az Erős Ágost iránti ellenszenv nyitotta meg a magyarok előtt a lengyel főnemesi paloták kapuit és gazdáik erszényét. A fent említett egyezmény megkötése után, amely megszabta a lengyel király és XIV. Lajos kapcsolatait, Ágostnak lehetősége nyílt arra, hogy az ellenzéket is megfigyelés alatt tartsa, hála annak a ténynek, hogy a magyaroknak adott

támogatás és a franciaországi kapcsolatok politikai központjának irányítása egyaránt Elisabeth Sieniawska kezében volt. Ez a hölgy sohasem hagyta el II. Ágostot, hú maradt hozzá – némi habozás után is. Nem mondhatjuk el ugyanezt a többi főnemesről. Azok, akik közülük elkötelezték magukat a magyarok támogatása mellett, szakítottak II. Ágosttal és XII. Károlyhoz csatlakoztak, következésképpen majdnem fölöslegessé váltak az 1704–1706-os években a Rákóczi-felkelésben.

II. Ágost lemondása az altranstädti béke után, 1706 vége felé egybeesett azzal, hogy Magyarországon is új helyzet alakult ki. 1707-ben az ónódi országgyűlés kimondta az interregnumot, s ezt követően Rákóczi még egyszer megpróbálta megkötni Franciaországgal azt a szövetséget, amelyről olyan régen tárgyalt, majd 1707 végén új szövetségeket keresett. 1707–1709 között, a második időszakban nagyjelentőségű események történtek lengyel–magyar szempontból.

Miután a svéd seregek megérkeztek Szászországba, XIV. Lajos arra számított, hogy végre felhasználhatja XII. Károlyt és katonai támogatását a spanyol örökösödési háborúban. Egyszersmind azt kívánta, hogy Rákóczi ismét járjon közbe a svéd királynál azért a segítségért, amelyre szüksége van. Végül kész volt elismerni Leszczyński Szaniszlót Lengyelország királyának, sőt azt szerette volna, ha a magyarok is jó kapcsolatokat létesítenek ezzel az uralkodóval. Lengyelországban azonban a nemesség és a főnemesség jelentős része Elisabeth férjével, Sieniawski hetmannal az élén Leszczyński ellen foglalt állást. Ez a II. Ágost volt híveiből álló új ellenzék, magára hagyatva, szövetségest keresett, s I. Péter személyében meg is találta. Az orosz cár, akit egyetlen szövetségeseitől fosztottak meg Ágost lemondásával, maga is igyekezett megszilárdítani helyzetét. Közeledési kísérlete Ausztriához megbukott, így megtette első szövetségesevé a lengyel svédellenes ellenzéket – élükön a Sieniawskiakkal. Megpróbálta megszerezni a pápai kúria támogatását (Kurakin herceg küldetése) és közeledett a magyarokhoz. Rákóczi, aki éppen ekkor vesztette el utolsó reményét arra, hogy Franciaországgal tényleges szövetséget kössön, elfogadta I. Péter felé nyújtott kezét. Így jött létre az a szerződés, amelyben Oroszország, a magyar felkelők és a lengyel ellenzék elismerték – egyéb lehetőség híján – az együtműködés szükségességét. Valójában azonban a résztvevők alapvető célja más és más volt. Ebből következett e politikai szerződés gyengesége is.

Ez az egyezmény vetette fel Rákóczi fejedelem lengyel királlyá jelölésének gondolatát. A jelölés ötlete egyébként nem volt új. 1704-ben már Elisabeth Sieniawska őt javasolta XII. Károly más jelöltjeivel szemben. XII. Károly azonban – mint már említettük – Leszczyński Szaniszlót támogatta a választásban. 1707-ben Rákóczi jelölését I. Péter támogatta, aki azt remélte, hogy ezzel erős politikai befolyást nyer Lengyelországban Oroszország számára. Rákóczi jelölését azonban a svédellenes ellenzék vezetőinek egy része visszautasította. A mi szempontunkból a legfontosabb tanulság, hogy ezentúl a lengyel–magyar kapcsolatok – a jelölés körüli mesterkedéseket követően – nem az állam politikájának részét képezik, hanem a különböző nemesi csoportok rivalizálásának eszközévé válnak.

Ez volt az oka annak, hogy II. Ágost visszatérése a lengyel trónra 1709-ben nem vezetett az 1706 előtti viszonyokon alapuló lengyel–magyar kapcsolatok újrafelvételéhez. Nem kaptak helyet ezek a kapcsolatok Vettin külpolitikájában, aminek célja a belsőleg szétdarabolt lengyel állam egyesítése volt. A király biztonságos határokat épített ki a svédek, törökök által fenyegetett Lengyelország körül, Ausztriával egyetértésben Oroszország, Poroszország és Dánia szövetségére támaszkodott. Ebben a helyzetben II. Ágost sem nyíltan, sem titokban – mint azelőtt – nem kötelezhette el magát Rákóczi támogatása mellett. A magyar felkelés utolsó szakaszában történt epizód, Potocki kijowi vajda részvételével, élő példája azoknak a bonyodalomoknak, amelyekbe a magyaroknak nyújtandó lengyel segítség kérdése került.

A lengyel–magyar közeledésre csak a felkelés utolsó napjaiban váltak ismét kedvezővé a körülmények. A lengyel király, hogy I. Péter befolyását kiegyenlítsé, még egyszer megpróbált közeledni Franciaországhoz. Ez azonban Rákóczinak és a felkelőknek csak annyit jelentett, hogy zavartalanul élhettek Lengyelországban.

Mikor a politikai viszonyok lehetetlenné tették, hogy a magyar felkelést megmentsék, Lengyelországban egyre nyilvánvalóbbá lett – ahogy Bercsényi is megjegyezte egyik lengyelországi útjáról készült beszámolójában –, hogy Magyarország és Lengyelország szabadságának kérdése közös problémája a két országnak. Igaz, hogy Bercsényi itt a nemességről beszélt, mert a nemességet tekintették lengyel nemzetnek, és a szabadságnak sem volt azonos értelme: a magyarok számára a nemzeti függetlenséget jelentette, a lengyelek viszont a rendek szabadságáért akartak harcolni mindenfajta

fenyegetési kísérlettel szemben. A lényeg az, hogy a nemzeteknek – s nem az uralkodóknak, mint korábban – ez a közérdekű fogalma a lengyelek és magyarok mozgalmait több évtizedre egyesítő új elemmé vált.

Ennek az új helyzetnek a megértése semmiben sem változtatta meg a hivatalos politikai irányvonalat. A lengyel udvar, mivel nem értékelte eléggé a magyar kérdés fontosságát az 1710–1711-es években, s különböző objektív tényezők is nehezítették az alkalmas cselekvést, nem nyújtott segítséget Rákóczinak. Következésképpen, Ausztria szabadon felszámolhatta a „magyar problémát”. Kemény csapás volt ez Lengyelország érdekeit tekintve is, mert ezzel utolsó lehetőségét veszítette el, hogy szilárd szövetségest szerezzen arra az időre, amikor a Habsburgok igényt támasztanak majd Lengyelország egyes részeire is.